

**ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՖՈԼԿԼՈՐԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՆՎԻՐՅԱԼԸ.
ԶԱՎԵՆ ԹԱԳԱԿՉՅԱՆ***

Լրացավ ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի Արամ Քոչարյանի անվան ծայնադարանի վարիչ, ժողովրդական երաժշտության բաժնի ավագ գիտաշխատող, արվեստագիտության թեկնածու, երաժշտագետ Զավեն Թագակչյանի ծննդյան 75-ամյակը:

Զավեն Պետրոսի Թագակչյանը ծնվել է 1944թ. մայիսի 18-ին Երևան քաղաքում, 1908թ. Ուրֆայում (Եդեսիա-Ուրհա. Թուրքիա) ծնված և 1932 թվականին հայրենադարձված նկարիչ-դիզայներ Պետրոս Տիգրանի Թագակչյանի ընտանիքում:

Ավարտելով Երևանի Սայաթ-Նովայի անվան յոթնամյա երաժշտական դպրոցի լարային բաժինը (ջութակ)՝ 1959 թվականին ընդունվել է Երևանի Ռ.Մելիքյանի անվան երաժշտական ուսումնարան, որի երաժշտության տեսության բաժինն ավարտել է 1963 թվականին և Հայաստանի կուլտուրայի մինիստրության ուղեգրով աշխատել է Վեդու (Արարատի) շրջանային մանկական երաժշտական դպրոցում որպես երաժշտության (ջութակ, երաժշտության տեսական առարկաներ) ուսուցիչ՝ պաշտոնավարելով մինչև 1966 թվականը:

Նույն՝ 1963 թվականին Զ.Թագակչյանն ընդունվել է Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի ստեղծագործական-երաժշտագիտական ֆակուլտետի հեռակա բաժինը, որն ավարտել է 1969-ին: Մասնագիտանալով ժողովրդական երաժշտության բնագավառում՝ նա դիպլոմային աշխատանքի թեմա է ընտրել «Ք.Կուչնարյանի 1927-29 թթ. գիտարշավային նյութերը», վերծանել հավաքածուի շուրջ 6 տասնյակ նմուշներ, այդ թվում՝ հոռովելներ, հոգևոր երգերի ժողովրդական կատարումների տարբերակներ և այլն:

Կոնսերվատորիայում ուսումնառությանը զուգընթաց՝ 1966 թվականին երիտասարդ երաժշտագետն իր դիպլոմային աշխատանքի ղեկավար, արվեստագիտության թեկնածու, պրոֆեսոր Ռոբերտ Աթայանի խորհրդով ու երաշխավորությամբ աշխատանքի է անցել ՀԽՍՀ ԳԱ արվեստի ինստիտուտում՝ իր հետագա ողջ գործունեությունը կապելով հարազատ գիտական օջախի հետ: Եվ պատահական չէ, որ ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի հիմնադրման կեսդարյա հոբելյանի կապակցությամբ 2008-ին նա պարգևատրվեց ՀՀ մշակույթի նախարարության պատվոգրով:

* Ընդունվել է տպագրության 14.05.2019:

1966-1969թթ. նա աշխատել է որպես ՀԽՍՀ ԳԱ արվեստի ինստիտուտի ժողովրդական երաժշտության բաժնի լաբորանտ, ապա ուսումը շարունակել ինստիտուտի ասպիրանտուրայում, որն ավարտել է 1972-ին:

1972-1987թթ. Զ.Թագակյանն աշխատել է որպես ՀԽՍՀ ԳԱ արվեստի ինստիտուտի ժողովրդական երաժշտության բաժնի կրտսեր գիտաշխատող, իսկ 1993-ից՝ ավագ գիտաշխատող:

Զուգահեռաբար՝ շուրջ մեկ տասնամյակ, Զ.Թագակյանը զբաղվել է մանկավարժական գործունեությամբ. 1971-1972թթ. երաժշտական-տեսական առարկաներ է դասավանդել Ղափան քաղաքի երաժշտական ուսումնարանում, իսկ 1972-1981թթ.՝ Երևանի Ա.Բաբաջանյանի անվան երաժշտական-մանկավարժական ուսումնարանում:

1986 թվականից նա Արվեստի ինստիտուտի Արամ Քոչարյանի անվան ձայնադարանի վարիչն է: Իր բազմամյա գործունեության ընթացքում Զ.Թագակյանը զգալի աշխատանք է կատարել Արվեստի ինստիտուտի հարուստ ձայնադարանի նյութերի կարգավորման ու համակարգման գործում:

Երկար տարիներ Զ.Թագակյանը զբաղվել է ժողովրդական աշխատանքային երգերի կարևոր տեսակներից մեկի՝ հոռովելների համակարգման հարցերով, բազմիցս ելույթներ է ունեցել գիտաժողովներում՝ ներկայացնելով և մասնագետների քննարկման առարկա դարձնելով իր մշակած սկզբունքներն ու մոտեցումները: Տասնամյակների գիտական պրպտումների հանրագումարը դարձավ երաժշտագետի «Հայոց երկրագործական աշխատանքային երգերի՝ հոռովելների երաժշտալեզվական առանձնահատկությունները. ձայնակարգային կառույցներ» թեմայով թեկնածուական ատենախոսությունը (գիտական ղեկավար՝ Ալինա Փաիկանյան), որի հրապարակային պաշտպանությունը տեղի ունեցավ ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի 016 մասնագիտական խորհրդի՝ 2009թ. հոկտեմբերի 8-ի նիստում, և գիտական աստիճանաշնորհման խորհուրդը նրան միաձայն շնորհեց արվեստագիտության թեկնածուի գիտական աստիճան: Զ.Թագակյանի ատենախոսությունը նվիրված էր հայկական ժողովրդական երգարվեստի հիմնական տեսակներից մեկի՝ հոռովելների երաժշտալեզվական հատկանիշ-ձայնակարգերի ամբողջական պատկերի լուսաբանմանը: Ուսումնասիրությունը հիմնված էր ինչպես մասնագիտական գրականությանը հայտնի նմուշների, այնպես էլ Արվեստի ինստիտուտի ձայնադարանում ամբարված գիտարշավային նյութերի վրա: Աշխատության հիմքը հանդիսացող հոռովելների ձայնակարգերի համակողմանի քննությունը, դասակարգումն ու տիպաբանությունը խարսխված են հայ ֆոլկլորագիտության մեջ հաստատագրված վերլուծական մեթոդաբանության վրա: Ատենախոսության արժանիքներից էր նաև սակավ ուսումնասիրված երաժշտաբարբառային հատկանիշների մեկնությունը: Միաձայնակարգ, երկձայնակարգ ու բազմաձայնակարգ 140 նմուշներից դուրս բերված բազմազանություն ներկայացնող 48 տիպային կառույցներն ու դրանց՝ թվով 80 տարբերակները ներկայացվել էին բացատրություններով ուղեկցվող հարացույցներով: Տոկոսային հարաբերություններ ներկայացնող աղյուսակները տալիս են այս կամ այն տիպի կիրառելիության ճշգրիտ պատկերը:

Զ.Թագակցյանը հեղինակ է գիտական մի շարք հոդվածների, զեկուցումներով հանդես է եկել հանրապետական և միջազգային գիտաժողովներում:

Զ.Թագակցյանը տիրապետում է երաժշտագետ-ֆոլկլորագետի մասնագիտության բոլոր՝ հավաքչական, վերծանական-նոտագրական, վերլուծական-ուսումնասիրական, խմբագրական ոլորտներին: «Նա բնությունից օժտված է ֆոլկլորագետին անհրաժեշտ բոլոր տվյալներով,- նկատել է նրա գործընկերը՝ Ալինա Փահլևանյանը,- նուրբ լսողությամբ, զգայուն հոգով, ազնիվ ճաշակով, ժողովրդական արվեստը հասկանալու և ճիշտ գնահատելու կարողությամբ: Նա նաև հարազատորեն երգում-վերարտադրում է ֆոլկլորային նմուշը, մի հատկություն, որ վկայում է ժողովրդական երգարվեստի էության ճշմարիտ զգացողության մասին և չափազանց գնահատելի է ֆոլկլորագետների շրջանում»¹:

Գնահատանքի է արժանի Զ.Թագակցյանի մանրակրկիտ և բարեխիղճ աշխատանքը Միհրան Թումանյանի ֆոլկլորային ժառանգության չորս հատորները հրատարակության պատրաստելու գործում:

Հայաստանի կառավարության հրավերով 1966 թվականի հոկտեմբերին Երևան ժամանեց Կոմիտասի հինգ սաներից մեկը՝ բանասեր, բանահավաք, ազգագրագետ ու երաժշտագետ, գրախոս ու քննադատ Միհրան Թումանյանը (1890-1973), Կոմիտասի սաներից միակը, ով իր կյանքի վերջին տարիներին ապրեց ու ստեղծագործեց հայրենիքում: Թումանյանն աշխատանքի անցավ ՀԽՍՀ ԳԱ արվեստի ինստիտուտի ժողովրդական երաժշտության բաժնում: 40 տարիների ընթացքում նա հավաքել էր արևմտահայ տարբեր օջախների՝ Սեբաստիայի, Ալևի, Շատախի և այլ գավառների երգեր, թվով երկու հազար, որոնք հրատարակության էր նախապատրաստում «Հայրենի երգ ու բան» վերնագրով:

Արվեստի ինստիտուտի ղեկավարությունը հանձնարարում է երիտասարդ երաժշտագետներ Ալինա Փահլևանյանին, Արաքսի Սարյանին և Զավեն Թագակցյանին՝ «նեցուկ լինել 76-ամյա հմուտ երաժշտագետ-բանահավաքին նրա առաքելության մեջ»²: Այսպիսով, տարիներ շարունակ Արվեստի ինստիտուտում մասնակցելով անվանի բանահավաքի հարուստ հավաքածուի դասակարգման, նոտագիր տեքստերի հստակեցման, դրանք վերջնագիր տարբերակի բերելու գործին՝ երիտասարդ ֆոլկլորագետը հնարավորություն է ունեցել անմիջականորեն շփվելու ու զրուցելու հարուստ կենսափորձ ու գիտելիքների հսկայական պաշար ունեցող իր սիրելի ուսուցչի՝ Միհրան Թումանյանի հետ, մասնավորապես պարզաբանելու նրա բանահավաքչական գործունեության հետ կապված կարևոր մանրամասներ: 1966-1973թթ. Մ.Թումանյանը հասցրեց հրատարակել իր հարուստ հավաքածուի մի մասը միայն: Արևմտյան Հայաստանի ավանդական երաժշտության և

¹ Զ.Թագակցյանի թեկնածուական ատենախոսության պաշտպանության ժամանակ Ալինա Փահլևանյանի ելույթից, ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի արխիվ:

² **Թագակցյան Զավեն**, Միհրան Թումանյանի բանահավաքչական գործունեությունը, Հասկաքաղ. Միհրան Թումանյան, Պատկերագիրք և գիտական հոդվածներ, Երևան, Կոմիտասի թանգարան-ինստիտուտի հրատարակչություն, 2018, էջ 151:

բանահյուսության՝ Մ.Թումանյանի գրանցած արժեքավոր հավաքածուն Արվեստի ինստիտուտը հրատարակեց հետմահու: Միհրան Թումանյանի «Հայ երգ ու բան» հավաքածուի և՛ 3-րդ (1986)³, և՛ 4-րդ (2005)⁴ հատորները կազմեց, ծանոթագրեց ու խմբագրեց Կոմիտասի սանի սան Զ.Թազակյանը:

Ելելի է Զ.Թազակյանի ֆոլկլորագիտական գործունեությունը «Հայ ավանդական երաժշտություն» մատենաշարի 2-6-րդ, 8-9-րդ և 11-12-րդ պրակների (2008-2015) կազմման, ծանոթագրման ու խմբագրման գործում⁵:

³ **Թումանյան Միհրան**, Հայրենի երգ ու բան, հ. 3 (կազմ.՝ Զ.Թազակյան, խմբ.՝ Ռ.Ա.Աթայան), Երևան, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1986, 220 էջ:

⁴ **Թումանյան Միհրան**, Հայրենի երգ ու բան, հ. 4 (կազմ.՝ Զ.Թազակյան, խմբ.՝ Հ.Պիկիջյան), Երևան, «Զանգակ-97», 2005, 432 էջ:

⁵ Հայ ավանդական երաժշտություն: Մատենաշար (խմբ. կազմ.՝ Կ.Խուդաբաշյան (գլխ. խմբ.) և ուրիշներ): Պրակ 2. Հայ նվագարանային երաժշտություն՝ պարեղանակներ և նվագներ (ձայներիզներից վերծանեց և նոտագրեց Աշոտ Մուրադյանը), պրակի խմբագիր՝ Զ.Թազակյան, Երևան, «Ամրոց գրուպ», 2010, 120 էջ, նոտաներ: Հայ ավանդական երաժշտություն: Մատենաշար: /խմբ. կազմ.՝ Կ.Խուդաբաշյան (գլխ. խմբ.) և ուրիշներ): Պրակ 3. Երգեր և նվագներ (կազմ.՝ Դ.Դերոյան և Զ.Թազակյան), Երևան, «Ամրոց գրուպ», 2008, 240 էջ, նոտաներ: Հայ ավանդական երաժշտություն: Մատենաշար (խմբ. կազմ.՝ Կ.Խուդաբաշյան (գլխ. խմբ.) և ուրիշներ): Պրակ 4. Հայ երկրագործի աշխատանքային երգեր (կազմ.՝ Զ.Թազակյան/), Երևան, «Ամրոց գրուպ», 2009, 128 էջ, նոտաներ: Հայ ավանդական երաժշտություն: Մատենաշար (խմբ. կազմ.՝ Կ.Խուդաբաշյան (գլխ. խմբ.) և ուրիշներ): Պրակ 5. Վասպուրականի ավանդական երգեր և նվագներ, հավաքեց, վերծանեց, նոտագրեց և կազմեց Զավեն Թազակյանը, պրակի խմբագիրներ՝ Զ.Թազակյան, Հ.Պիկիջյան, Երևան, «Ամրոց գրուպ», 2010, 240 էջ, նոտաներ: Հայ ավանդական երաժշտություն: Մատենաշար (խմբ. կազմ.՝ Կ.Խուդաբաշյան (գլխ. խմբ.) և ուրիշներ): Պրակ 6. Հայ ավանդական պարերգեր, 1953-1970թթ. Սրբուհի Լիսիցյանի գիտարշավի նյութերի հատընտիր, ձայներիզներից վերծանեց և նոտագրեց Դավիթ Դերոյանը, կազմեց Մարգարիտ Սարգսյանը, պրակի խմբագիրներ՝ Զ.Թազակյան, Հ.Պիկիջյան, Երևան, «Ամրոց գրուպ», 2010, 192 էջ, նոտաներ: Հայ ավանդական երաժշտություն: Մատենաշար (խմբ. կազմ.՝ Կ.Խուդաբաշյան (գլխ. խմբ.) և ուրիշներ): Պրակ 8. Ավազերի ավանդական երգեր, գրառումը Արամ Քոչարյանի, վերծանեց, նոտագրեց և կազմեց Մարգարիտ Սարգսյանը, երաժշտական խմբագիր՝ Զավեն Թազակյան, բանաստեղծական տեքստի վերծանող և խմբագիր՝ Արուսյակ Սահակյան, Երևան, «Ամրոց գրուպ», 2012, 104 էջ, նոտաներ: Հայ ավանդական երաժշտություն: Մատենաշար (խմբ. կազմ.՝ Կ.Խուդաբաշյան (գլխ. խմբ.) և ուրիշներ): Պրակ 9. Զավախքի պարերգեր և պարեղանակներ (կազմ. Զավեն Թազակյանը, բանահյուսական տեքստերի վերծանությունները Հռիփսիմե Պիկիջյանի), Երևան, «Ամրոց գրուպ», 2012, 256 էջ, նոտաներ: Հայ ավանդական երաժշտություն: Մատենաշար (խմբ. կազմ.՝ Կ.Խուդաբաշյան (գլխ. խմբ.) և ուրիշներ): Պրակ 11. Վայոց ձորի ավանդական երգեր և նվագներ, I մաս, Աշխատանքային կենցաղի և Մանկան խնամքին առնչվող երգեր, կազմեցին և խմբագրեցին Զավեն Թազակյանը և Հռիփսիմե Պիկիջյանը, Երևան, «Ամրոց գրուպ», 2013, 200 էջ, նոտաներ: Հայ ավանդական երաժշտություն: Մատենաշար (խմբ. կազմ.՝ Կ.Խուդաբաշյան (գլխ. խմբ.) և ուրիշներ): Պրակ 12. Վայոց ձորի ավանդական երգեր և նվագներ, II մաս, Ծիսական շարք, կազմեցին և խմբագրեցին Զավեն Թազակյանը և Հռիփսիմե Պիկիջյանը, պրակի խմբագիրներ՝ Զ.Թազակյան, Հ.Պիկիջյան, Երևան, «Ամրոց գրուպ», 2015, 256 էջ, նոտաներ:

Բանահավաքչական ծավալուն գործունեության ընթացքում երաժշտագետ-ֆոլկլորագետը 1967-ին մասնակցել է Ջավախքի՝ ՀԽՍՀ ԳԱ արվեստի ինստիտուտի, Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի և Հայաստանի կոմպոզիտորների միության միացյալ գիտարշավին, ինչպես նաև Արվեստի ինստիտուտի ժողովրդական երաժշտության բաժնի մի շարք գիտարշավների հավաքչական աշխատանքներին՝ ՎԽՍՀ Թբիլիսի քաղաք և Թելավի շրջան (1984), Թումանյանի շրջան (1991), Վայոց Ձոր (1997-1998), անհատական գիտարշավների ՎԽՍՀ Ախալքալաքի և Բոգդանովկայի (Նինոծմինդա) (1970), Ծալկայի (1971) շրջաններ, ՀԽՍՀ Վարդենիսի և Մարտունու (1976), Ապարանի և Թալինի (1977) շրջաններ, Էջմիածնի շրջանի Մուսալեռ գյուղ (1985):

Նրա ղեկավարությամբ են 1985թ. կայացել ՎԽՍՀ Թբիլիսի քաղաք, Մառնեուլի, Թեթրի Ծղարոյի և Բոլնիս-Խաչենի, Շահումյան ավանի հայաշատ վայրեր կատարված գիտարշավը, ինչպես նաև 1987թ. մարտ-մայիս ամիսներին Արտաշատի շրջան կատարված 16 գիտարշավները, որոնց ընթացքում իրականացվեցին գյուղական վայրերի երաժշտական կյանքի հետազոտությունն ու ավանդական երաժշտության ծայնագրությունները:

Իր բանահավաքչական գործունեության ընթացքում Զ.Թազակչյանն ամբարել է շուրջ 2500 ժողովրդական երգ ու նվագ, որոնց զգալի մասը վերծանել-նոտագրել ու հրատարակել է ինչպես «Հայ ավանդական երաժշտություն» մատենաշարի պրակներում, այնպես էլ մի շարք հեղինակների գիտական աշխատություններում ու հոդվածներում: Նա հանդես է եկել հայ ավանդական երաժշտարվեստի, այդ թվում՝ գիտարշավների ընթացքում գրառած նորահայտ գիտական-գեղարվեստական հետաքրքրություններ կայացնող նմուշներ ընդգրկող համերգ-դասախոսություններով, վարել ռադիո և հեռուստատեսային հաղորդում-հարցազրույցներ:

1977 թվականին փաստագրական ֆիլմերի «Երևան» ստուդիան Թալինի շրջանում նկարահանեց Պատմական Հայաստանի Տարոն գավառի երգարվեստին նվիրված «Գորանի» ֆիլմը: Զ.Թազակչյանը ոչ միայն երաժշտագետ Մարգարիտ Ռուխկյանի համահեղինակությամբ գրեց ֆիլմի սցենարը, այլև կարևոր դեր խաղաց իբրև ֆոլկլորային խորհրդատու՝ նկարահանման նյութերն ընտրելիս և մասնակցեց ֆիլմի նկարահանման աշխատանքներին:

Զ.Թազակչյանը զբաղվել է նաև ֆոլկլորագետի պրակտիկ գործունեությամբ: 1981 թվականից համատեղությամբ Գեղագիտության ազգային կենտրոնին կից գործող «Գորանի» մանկական ավանդական երգ ու պարի համույթի գեղարվեստական ղեկավարն է:

1987-1993թթ. ղեկավարել է ՀԽՍՀ հեռուստատեսության և ռադիոհաղորդումների պետական կոմիտեի «Հայասա» հայ ավանդական երգ ու պարի համույթը՝ ներկայացնելով հայ տոհմիկ ժողովրդական երգն ու պարը Հայաստանում և արտասահմանյան մի շարք երկրներում:

1983-ին նրան շնորհվել է ԽՍՀՄ լուսավորության մինիստրության պատվոգիր, իսկ 1989-ին՝ Ուկրաինայի Կոմունիստական կուսակցության Ղրիմի մարզային կոմիտեի պատվոգիր:

2016 թվականին «Ազգային մշակութային ժառանգության պահպանման և հանրահռչակման գործում ունեցած նշանակալի ավանդի համար» Զ.Թագակչյանը պարգևատրվել է ՀՀ մշակույթի նախարարության Ոսկե մեդալով:

Ջերմորեն շնորհավորելով մեր գործընկերոջը հոբելյանի կապակցությամբ մաղթում ենք արևշատություն և գիտաստեղծագործական նորանոր նվաճումներ:

Աննա ԱՍԱՏՐՅԱՆ

արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր